

člověkem v rámci zabydlovaného světa. Příroda není zbožštěna, nestojí se před ní s údivem ani s úzkostí. Příroda je „materiálem“ a „prostředkem“ zabydlování světa, ve kterém smrtelníci dlí spolu s božskými na zemi, pod nebem.

A tak bych mohl proti Janákovi snad říci, že to není příroda, která by rodila bohy a skýtala hermeneutické klíče pro určení povahy božstev, nýbrž to jsou samotná božstva, jež ze své povahy kultivují přírodu. Bohové jsou mimo dosah (vně dosahu) přírody a jsou v *tomto* (a pouze v tomto!) *smyslu* zcela *meta-fysickými*.

To je snad jeden z rozdílů mezi egyptsko-semitskými (egyptskými, kanaánskými, židovskými, babylónskými) božstvy a bohy řeckými, a proto ani pro první jmenované nemají živly takový (pokud vůbec nějaký) význam. A protože takováto božstva – na rozdíl od řeckých bohů – *nejsou živelná*, nemusí se dodatečně chránit vnějším oplocením v podobě hypostylu, a tak se semitské chrámy zásadně liší oproti řeckým mimo jiné (či spíše především) ve funkčním a významovém užití sloupů.

S touto poznámkou souvisí má jediná výtka proti Janákově knize. Jak jsem konstatoval výše, staroegyptská kultura byla materiální a vizuální. Ale Janákův deskriptivní výklad – s výjimkou Apendixu III – probíhá bez jediného vyobrazení, ba téměř bez přímých textových ukázek. Je to snad proto, že považuje vyobrazení a textové pasáže za natolik notoricky známé, že od čtenáře předpokládá jejich znalost? Ale ke komu se pak obrací? Obrací se jen dovnitř uzavřené komunity odborníků egyptologů, nebo má ambici oslovit i širší skupinu přemýšlivých lidí? Tento

„didaktický“ nedostatek názornosti velmi škodí knize, která se pak tváří jako pouhé „vyprávění příběhu o egyptských bozích“ a rozbíjí základní nosnou tezi o bytostném propojení religiózních, přírodních a materiálních fenoménů. Co si o ní máme myslet, když nám Janák za celou dobu svého vysoce učeného, ale bez onoho propojení s vizuální sférou pouze umělého a abstraktního výkladu neukáže ani jeden doklad?

Aleš Novák

Claus Zittel: *Theatrum philosophicum. Descartes und die Rolle ästhetischer Formen in der Wissenschaft*. Akademie Vg., Berlin 2009, 431 s.

Ve filosofii – a zajisté v téměř každém vědním oboru – neexistuje stanovisko, proti kterému by neexistovala stanoviska protikladná. Snad proti každé tezi lze věcně podloženě a logicky správně vznést antitezi. Badatelský provoz se tím donekonečna živí, produkují se publikace, provozuje se konferenční turistika, zaplňují se databáze výstupů vědeckého bádání, přeskupují se finanční prostředky na podporu vědeckého výzkumu. Věda žije pluralitní diskuzí. Věda je diskuzí, je pluralitou.

Ovšem jen málokterý autor je tak jednoznačně přijímán a konsensuálně hodnocen jako René Descartes (1596–1650). Descartovi je přičítán zrod novověkého racionalismu, jehož pilířem je negativní hodnocení smyslové zkušenosti, dále proměna pojetí člověka v introspektivní subjekt na rovině ducha a v mašinu údů (*machina membrorum*) na rovině

tělesnosti, matematizace a mechanizace pojetí přírody a života vůbec, ustanovení významu předmětnosti a posílení důrazu na představování jakožto klíčovou kognitivní funkci při zajišťování pravdy pojeté jakožto jistota. Toto klišé či obraz se zdá být všeobecně sdílenou pravdou, o níž se téměř nepochybuje.

A přesně to činí ve své knize Claus Zittel, který si předsevzal korigovat běžný obraz, jaký máme o myšlení Reného Descarta. Zittel si ve své sice opulentně až marnotratně vybavené, avšak typografickými a jazykovými chybami se hemžící knize všímá faktu, že onen obraz je vytvořen na základě neadekvátní ediční praxe Descartových spisů, které v původním znění, tzn. v prvoedicích, z 90 procent obsahují obrazovou dokumentaci a jejichž texty nejsou ničím jiným než popisem zobrazovaného. Jenže pozdější edice, *nota bene* autoritativní edice Descartových sebraných spisů péčí Adama a Tanneryho, tuto skutečnost buď ignorují a obrázky vypouštějí nebo s nimi zacházejí s hrubou svévolí, tzn. neotiskují je na původním místě, neopakují je v textu, různě je upravují či jinak deformují a zbavují je tak jejich významu, který jim Descartes přikládá. Neadekvátní ediční praxe vedla pak k tomu, že z Descartova díla se čte pouhá desetina, která není zatížena protivným dědictvím obrazové dokumentace, a to *Meditace o první filosofii*, první část *Principů filosofie* a úvod ke korpusu textů známý jako *Rozprava o metodě*. Na základě těchto spisů je pak reduktivně interpretován i další „kanonický“ spis *Pravidla pro vedení rozumu* a vůbec celé Descartovo myšlení.

Zittel je členem mezioborového výzkumného týmu při Goetheho univerzitě

ve Frankfurtu nad Mohanem, jenž se věnuje dnes tolik oblíbenému ranému novověku. Metodickým a hermeneutickým klíčem pro práci tohoto týmu je pojetí „vědomostní kultury“ či „kultury vědění“ (*Wissenskultur*), které má nahradit dosavadní módní výkladový princip „konstelací“, který před více než dvaceti lety zavedl Dieter Heinrich. Pojetí *Wissenskultur* chce určovat epistémické praktiky, které formovaly rané novověký obraz světa, tzn. jaká byla praxe vytváření, nabývání, zkoušení, řazení, předvádění, etablování a tradování vědění a poznatků. *Wissenskultur* tím pádem chce fungovat jakožto zprostředkující koncept mezi tradičním epistémickým bádáním o vědění a zkoumáním čistě kulturněteoretickým a sociologickým (s. 19).

Na základě tohoto konceptuálního a metodologického vymezení se Zittel obrací k estetické stránce rané novověkého, povýtce barokního pojetí získávání, zkoušení, prezentování a předávání poznatků, jež je u Descarta plně při síle. Estetizace myslitelské zkušenosti je dalším konjunkturálním „metodologickým“ nešvarem, který se plevelně rozmáhá v recentním západoevropském bádání. Ovšem v případě Zittelova genetického výkladu Descartových spisů, které představuje a interpretuje chronologicky, je estetická zkušenost klíčovým argumentem pro praxi, styl a způsob prezentování a přenos poznatků vůbec. Zittel to dokumentuje srovnáním s dobovými medicínskými pojednáními a může přisoudit obrazu primární funkci argumentační a přesvědčovací funkci v barokní „odborné“ literatuře. Zittel rozkrývá specifika barokní zobrazovací praxe, učí čtenáře tyto obrazy správně číst, což

podle něho chtěl právě i Descartes: naučit svého čtenáře *správně vidět, a potud* *správně myslet*. Tak může Zittel postupně zrekonstruovat a představit Descartovu promyšlenou přesvědčovací strategii založenou na ustavičné přítomnosti obrazů v textu a na odkazování k nim.

Za zcela klíčovou považuje Zittel v případě rozhodnutí o budoucím osudu karteziánství diskuzi o ilustracích k Descartově posthumnímu spisu *Traité de l'homme* (Pojednání o člověku) mezi Florentio Schuylem a editorem textu Claudem Clerselem, jehož výběr ilustrací od Gerarda van Gutschovena a Louise de La Forge pak zvítězil a určil ráz tohoto díla, klíčového nejen pro novověkou anatomii a antropologii, ale především pro pojetí karteziánství vůbec. Srovnáním obou sad vyobrazení a jejich poměru k Descartově textu dospívá k závěru, že redukcionistická představa karteziánského člověka jakožto stroje/mašiny je postkarteziány zkonstruovaná ikonografická idea/fikce, jež Descartův text zjednodušuje a dezinterpretuje (s. 316).

Zittelův text povytce diskutuje s autoritativními výklady Descartových úvah týkajících se anatomie, embryologie, kosmologie, meteorologie, dioptriky a dalších problémů tzv. přírodní filosofie. Čeho chce dosáhnout, je to, aby bylo zřejmé, že vědění vzniká skrze specifickou praxi a díky ní a že tato praxe je též (či především?) estetickým procesem. Zittel vede svůj výklad k tezi, že vědění nejprve vzniká v rozvrhu obrysových kontur daného tematického pole a skrze estetickou koncepci vstupu do něho a pohybování se v něm. Estetické formy mají mít přinejmenším v kontextu barokního myšlení Reného Descarta fundamentální

orientační a hermeneutickou funkci, jež zásadním způsobem ovlivňuje charakter a obsah vědění, natož jeho dodatečný transfer. Jestliže si tento fakt neuvědomíme, nemůžeme být *vůbec* schopni jakýkoliv barokní, ale především Descartův text *správně přečíst*.

Aleš Novák

Jaroslav Vaculík: České menšiny v Evropě a ve světě.

Libri, Praha 2009, 320 s.

Významnou součástí badatelského pole (nejen) etnologie je „tradiční“ zájem o problematiku česky hovořících společenství jak v Evropě, tak i ve světě. Dlouholetý zájem o „krajany“ v zahraničí dokládá řada článků a studií v oborových časopisech či monografiích z řad různých společenskovědních disciplín, což samo o sobě ukazuje nedozírnou škálu možností jejich studia. Případným zájemcům o problematiku vystěhovalectví z českých zemí, ale i o problematiku kořenů etnodisperze českých diaspor dosud nemohla posloužit žádná shrnující, přehledová vědecká publikace, která by reflektovala česky hovořící obyvatelstvo v celkové migrační perspektivě. Tento „dluh“ badatelů se pokouší splatit brněnský historik Jaroslav Vaculík publikací *České menšiny v Evropě a ve světě*. Autor monografie není na poli studia českých menšin žádným nováčkem, již mnoho let se zaměřuje na určité geografické regiony emigrace (Volyň, Bulharsko). Hlavním předmětem jeho zájmu se stala především otázka poválečné reemigrace a usídlování zahraničních „krajany“ (uvozovky jsou na místě, neboť mnohé česky hovořící enklávy